

congresverslag

16 MILITAIR GENEESKUNDIG ONDERWIJS, 1822 - 1865

In ieder geval viel er wat te kijken bij het symposium in Nijmegen, op 26 september jl., 'De plaats van 's-Rijkskweekschool voor militaire geneeskundigen te Utrecht (1822-1865) in de medisch opleiding in Nederland'.

Discussiëren over het medisch onderwijs met deels in militair uniform geklede medediscussianten was een voor mij nieuw schouwspel. Ook de entourage van het symposium was visueel aantrekkelijk. De organisatoren van het symposium, aangevoerd door prof.dr. D. de Moulin, hadden als plaats van samenkomst huize Heyendaal uitverkoren, door De Moulin betiteld als stamslot van de Mijmeegse medische faculteit. Heyendaal is voor mij één van de meest ogenstrelende trefpunten die universitair Nederland te bieden heeft. Het kasteel-achtige landhuis, gebouwd tussen 1912 en 1914, is een fraai voorbeeld van de Nederlandse neo-renaissance bouwkunst, bekoorlijker nog door een ongetwijfeld aanwezige scheut kitsch. Heyendaal werd gebouwd voor één van de leden van de margarine fabricerende familie Jurgens en de bouwstijl correspondeert ongetwijfeld met de smaak van rijke Brabanders in het begin van deze eeuw.

De Nijmeegse universiteit verwierf Heyendaal door een soort koppelverkoop in 1949 voor de medische faculteit, waarmee men toen besloten had de universiteit uit te breiden: de toenmalige eigenaars van Heyendaal wilden het voor de medische faculteit heel geschikte terrein alleen verkopen, wanneer het huis daarbij inbegrepen was. De universiteit zag echter weinig in het gebouw, had later zelfs sloopplannen, maar gebruikte Heyendaal toch steeds en voor steeds weer andere doeleinden.

U zegt: dit is toch geen medisch onderwijs. Dan nu het symposium! Daarin werden aan het publiek tot in aanzienlijk detail gegevens voorgelegd over deze buiten-universitaire medische opleiding. Sprekers waren twee individueel werkende medisch

historici: A.H.M. Kerkhoff en G.T. Haneveld, twee medewerkers van de afdeling Geschiedenis der Geneeskunde te Leiden: H. Beukers en A.P.M. Langeveld, drie medewerkers van het Instituut voor Geschiedenis der Geneeskunde in Nijmegen: F.N. Groustra, A. de Knecht-van Eekelen en D. de Moulin, de inaugurator van het symposium. Tenslotte sprak ook vanuit het Medisch Encyclopaedisch Instituut van de Vrije Universiteit M.J. van Lieburg. Wat hoorden we?

Een greep uit het gebodene. Met excuses voor geschiedschrijving in achterwaartse richting, de opleiding vond - langzaam - haar einde, nadat in 1865 de door Thorbecke ontworpen wet op de geneeskunde geleid had tot één, universitair op te leiden, professie van geneeskundigen en een eind maakte aan de veelheid van ook buiten-universitaire medische opleidingen en de daarmee corresponderende veelheid van medische beroepen: *medicinae doctores*, *chirurgiae doctores*, *stadsheelmeeesters*, *plattelandsheelmeeesters*, *scheepsheelmeeesters*, *vroedmeesters*, *vroedvrouwen* en nog meer. Het meest interessante van deze medische kweekschool is mijns inziens dat zij in veel opzichten heel duidelijk heeft gestaan naast de hoofdlijn van de ontwikkeling van het Nederlandse medisch onderwijs van de laatste anderhalve eeuw en ook weinig invloed lijkt gehad te hebben op deze hoofdlijn.

Welke contrasten met deze hoofdlijn zien we? Kenmerkend voor het Nederlandse (universitaire) medisch onderwijs was (en is nog, hoewel misschien in iets afnemende mate) vrijblijvendheid; de student kon vlug of langzaam, goed of slecht studeren, eventueel lange tijd niet studeren. De docenten bekommerden zich daar ook volstrekt niet om. Op de militair-geneeskundige kweekschool echter was de student aan een strenge discipline gebonden, die de aan de universiteiten zo gebruikelijke studievertraging onmogelijk maakte. Ook moest de student de hele dag in het gebouw waar de opleiding gehuisvest was, aanwezig zijn. Verder is de Nederlandse medische opleiding pas tegen het einde praktijkgericht. Men doet sinds de late

jaren zestig moeite om de student vroeger in contact te brengen met de praktijk van de geneeskunde, maar voor vele generaties studenten duurde het meestal minstens drie jaar voordat zij een patiënt zagen en minstens vijf jaar tot aan patiëntencontact met althans enige eigen verantwoordelijkheid. De leerlingen van deze school waren al in hun eerste jaar betrokken bij de patiëntenzorg; zij moesten onder andere verbanden aanleggen en klaar staan om de behandeling van bijzonder interessante patiënten te volgen. Hun al genoemde aanwezigheidsplicht was natuurlijk hiervoor bedoeld. Tot een uitgebreide en grondige praktische scholing droeg bij dat het met de opleiding verbonden militaire hospitaal in de bloeitijd van deze opleiding, omstreeks 1850. 500 bedden had en een veelal korte verblijfsduur van de patiënten. In dezelfde tijd hadden de academische ziekenhuizen meestal slechts enkele tientallen bedden, overwegend met chronische patiënten, zodat de studenten maar weinig klinische ervaring konden opdoen. Merkwaardig is dat de kleine omvang van de academische ziekenhuizen zelfs verdedigd werd. Even merkwaardig is de argumentatie die voor dit standpunt gegeven werd. De Leidse hoogleeraar Pruys van der Hoeven was van mening dat in grote ziekenhuizen 'de praktijk in een proefondervindelijke natuurkunde ontaardt' (geciteerd door De Moulin tijdens het symposium). Deze opvatting is nadrukkelijk in strijd met die welke in Frankrijk, al eerder, omstreeks 1800, zich had ontwikkeld: vooruitgang van de geneeskunde zou vooral tot stand komen door waarnemingen te doen bij zeer grote aantallen patiënten. En dat is juist de 'proefondervindelijke natuurkunde' die Pruys van der Hoeven afwijst!

De kweekschool beled een didactisch principe, afwijkend van dat van de universitaire medische opleidingen. Docenten van de school legden schriftelijk vast dat het onderwijs 'zo apodictisch mogelijk' diende te zijn en dat zij een 'critische beschouwingswijze' van het medische kennisbestand voor de studenten 'verderfelijk' achtten. Het gelijktijdige universi-

taire onderwijs was mogelijk ook vaak apodictisch, maar dit was geen openlijk beleden doelstelling! 17

Parallellen met het universitaire onderwijs waren er natuurlijk ook. Er was, evenals aan de universiteiten, uitgebreid onderwijs in vakgebieden als natuurkunde en scheikunde, en - evenals aan de universiteiten - werd dit onderwijs vrijwel zonder verband met de geneeskunde gegeven. Vermoedelijk wilde men zo, (aan de universiteiten, zowel als aan de Kweekschool), voor de opleiding het ook al in die tijd begerenswaardige diploma van wetenschappelijkheid verwerven.

Nog enkele details ter verlevendiging van het portret van de opleiding, zoals dat tijdens het symposium, voor mij zichtbaar werd. Ook schermen, dansen en gymnastiek behoorden tot het onderwijsprogramma, vermoedelijk om de leerlingen voor te bereiden op de sociale en lichamelijke eisen van het militaire bestaan. Een heel ander bestanddeel van de leerstof was de metereologie, een vakgebied dat hedentendage velen zal verbazen. Meteorologie maakte deel uit van het studieprogramma op grond van de gedachte - we zijn immers nog niet in het bacteriologische tijdperk van de geneeskunde - dat klimatologische factoren een essentiële rol spelen bij ontstaan en verloop van ziekte, een concept fraai toegelicht in Foucault's 'Naissance de la Clinique', nu ook in Nederlandse vertaling beschikbaar.

Verloskunde werd niet onderwezen. De leerlingen volgden echter wel - buiten de school om - verloskunde-onderwijs, hoewel dit verboden was. Vreesde men dat kennis op dit terrein de kans zou vergroten dat militair geneeskundigen zouden overstappen naar de burgerpraktijk? Tijdens het symposium bleek het moeilijk de kwaliteit van het aan deze opleiding geboden onderwijs overtuigend te beoordelen. Maar kennen we de kwaliteit van het onderwijs aan onze medische faculteiten anno - bijvoorbeeld - 1930? Het feit dat veel docenten van deze kweekschool na enige tijd de school verwisselden voor een professoraat aan een universiteit is echter een aan-

18 wijzing dat het onderwijs aan de kweek-
school niet van mindere kwaliteit geweest
zal zijn dan het universitaire.

Wat mij na afloop van het symposium
verbaasde, was dat twee, althans voor mij
centrale vragen weinig aandacht kregen.
Waardoor kreeg deze opleiding, globaal
equivalent met de universitaire, haar
daarvan duidelijk afwijkende karakter?
En, een tweede vraag, waarom heeft deze
opleiding - want zo lijkt het toch - geen
duidelijke invloed gehad op de universi-
taire?

In karakter van de opleiding, waarbij
een gedisciplineerd studieverloop aan de
studenten werd opgelegd, en waarin prak-
tijkervaring vanaf de eerste dag werd
geboden, proeft men enerzijds een mili-
taire aanpak en anderszijds, niet verwon-
derlijk na de Franse overheersing van
Nederland, de invloed van het Franse
geneeskundig onderwijs, met een veel
sterker en vroeger accent op de medische
praktijk dan in de Nederlandse traditie.
De geringe invloed van de onderwijsaanpak
van de kweekschool op het universitaire
medisch onderwijs moet wel terug te
voeren zijn op de macht en de kracht van
de Nederlandse universitaire traditie.
Een te simpele verklaring?
